

FROM NINETEENTH CENTURY TO PRESENT SCIENTIFIC INSTITUTIONS AND EDUCATION ACTIVITIES IN BAYBURT

Yakup MAHMUTOĞLU *

* Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi E-mail: ymahmutoglu@bayburt.edu.tr

Copyright © 2015 Yakup MAHMUTOĞLU. This is an open access article distributed under the Eurasian Academy of Sciences License, which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

ABSTRACT

The study consists of three phases. In the first phase we have mentioned the education activities of the rooted madrasa's in Bayburt in the historical process and the position of this madrasa's in the socio-cultural life in the last Ottoman period. The issues we have discussed in the second phase are the Bayburt libraries which were active from beginning the nineteenth century until the second period of the 20.th. century although largely been lost today traces and which also laid the milestones to today's Provincial Public Library. In the final phase, in the 19th and 20th centuries Bayburt's famous mudarris (i.e. professor) and the education system are discussed. Furthermore we noted the opening of European educational institutions also in Bayburt in line with the changes in education in the Ottoman Empire during the Tanzimat period in order to express terms of this dual structure, and the modern school curriculum.

Keywords: Scientific life in Bayburt, madrasahs and libraries, madrasa scholars

XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt'ta İlmî Müesseseler ve Eğitim-Öğretim Faaliyetleri

ÖZET

Üç aşamada ele aldığımız çalışmanın ilk safhasında; Bayburt'un, tarihi süreç içerisinde kurulan köklü medreselerinin Osmanlı'nın son dönemlerindeki eğitim faaliyetlerine ve sosyo-kültürel hayattaki konumlarına değinilmiştir. İkinci aşamada; bugün izleri büyük oranda kaybolmuş olmakla beraber 19. Yüzyıl boyunca ve 20. Yüzyılın ikinci yarısına kadar aktif olan ve bugünkü İl Halk Kütüphanesi'ne öncülük eden Bayburt kütüphanelerinden söz edilmiştir. Son aşamada; 19. ve 20. Yüzyılda Bayburt'un meşhur müderrisleri ve eğitim sistemi ele alınmıştır. Bunun yanında, Osmanlı'da Tanzimat döneminde eğitimdeki değişiklikler doğrultusunda Avrupaî eğitim kurumlarının açılmasının ardından Bayburt'ta da İbtidâiye, Rüşdiye ve İdâdiye adıyla (bugünkü anlamda ilkokul, ortaokul ve lise eğitim kurumlarına denk düşen) yeni eğitim kurumlarının kurulmasıyla ortaya çıkan ikili yapıyı ifade etme açısından, kurulan modern okullara ve ders müfredatına da değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bayburt'ta ilmi hayat, medrese ve kütüphaneler, medrese âlimleri

1. GİRİŞ

Kayıtlarda Bayburt'un, 11. Yüzyılın ikinci yarısından sonra Türk hâkimiyetine girmiş ilk Anadolu şehirlerinden biri olduğu belirtilmektedir.¹ Daha sonra, 1200/597h yılına kadar sırasıyla Erzurum'da hüküm süren Saltukoğulları, Danişmendliler ve Mengücekliler'in hâkimiyetine geçmiştir. Büyük Selçuklu Sultanı I. Alâaddin Keykubat, Anadolu'yu siyasi bir bütünlük haline getirdiği zamanlarda Bayburt, Selçuklu Devleti'ne bağlanmış(1230) ve Moğolların 13. Yüzyıl sonlarında Anadolu'yu istila ettikleri sırada yine Selçuklu hâkimiyetinde kalmayı başarmıştır.² Bayburt'un Selçuklular döneminde sahip olduğu önem, İlhanlılar döneminde, Tebriz-Trabzon [İpek] yolunun buradan geçmesiyle daha da artmıştır.³ İlhanlılardan sonra Akkoyunluların eline geçen Bayburt, Akkoyunlular'ın tarih sahnesinden çekilmesi üzerine, Yavuz Sultan Selim'in İran seferi dönüşünde Erzurum'a geldiğinde Bayburt kalesi'nin anahtarı kendisine teslim edilmek suretiyle Osmanlı hakimiyetine geçmiştir.⁴

2. BAYBURT MEDRESELERİ

Selçuklular ve İlhanlılar zamanında Bayburt, Anadolu'nun ikinci derecede kültür merkezlerinden biriydi.⁵ Dolayısıyla Bayburt medreselerinin evveliyatını 12. Yüzyıla kadar götürmek mümkündür.⁶ İlhanlılara bağlı olarak Bayburt Vilâyetinin ilk medreseleri, dönemin umumi ve askeri valileri Hoca Cemaleddin Yâkut'un yaptırdığı Yakûtiye ve Emir Fahreddin

¹ Bkz. *Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt*, (Hazırlayan: Komite), by. ty., s.14; Darkot, Besim, "Bayburt", *İslâm Ansiklopedisi (İ.A.)*, I-X, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961, II, s.365; Özger, Yunus, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, s.29.

² Bkz. Darkot, "Bayburt", *İ.A.*, II, s.365-366.

³ Bkz. *Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt*, by. ty., s.14; Karakoyunlu, Sadri, *Bayburt Tarihi*, Kültür Ofset Matbaası, Ankara 1990, s. 171, 173; Darkot, "Bayburt", *İ.A.*, II, s.365-366; Turan, Osman, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, Turan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1973, s.32, 34; Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt(Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.30-31.

Nitekim Osman Turan'ın, "Türkistan ve İran'dan gelen büyük kervan yolu...bilhassa Moğol devrinde, Bayburt vasıtasıyla Trabzon'a ve Karadeniz'e varıyordu" ifadesi bu hususu teyid sadedindedir. Bkz. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.31.

⁴ *Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt*, s. 17; Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, Bayburt Valiliği Yayınları, Bayburt 2000, s.54. Ayrıca bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.17, 35.

⁵ Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, s.210.

⁶ Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Bayburtlu Zihni*, Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yayınları (no: 1), İstanbul 1950, s.13 ve dipnot:2 (Beygu, Abdurrahim Şerif, *Erzurum Tarihi*, İstanbul 1936, s.246'ya atıfla).

Tarihçi Yunus Özger, Bayburt medreselerinin başlangıç tarihini, Z. F. Fındıkoğlu'nun (Tarihçi Abdurrahim Şerif'e istinad ederek) verdiği tarihten 2 asır sonradan başlatır. Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.391.

Mahmud'un⁷ yaptırdığı Mahmûdiye medreseleridir. Bu ikisine 16. Yüzyılda yaptırılan İkbâliye⁸ ve 17. Yüzyılda yaptırılan Mûsâviye medreseleri eklenmiştir. Daha sonra bunlara da 16. ve 18. Yüzyıllar arasında yaptırılan ikinci derecede medreseler eklenmiştir.⁹ Merkezdekilere ilaveten köylerde de irili ufaklı medreseler kurulmuştur.¹⁰ Merkezde ve taşrada bulunan birçok medresenin kendilerine has vakıf varlıkları da bulunmaktaydı.¹¹

19. Yüzyılda Bayburt'ta faaliyet gösteren medreseler; Hacı [Hoca] Yâkûtiye, Mahmudiye, Museviye [Mûsâviye], İkbaliye, İkbaliye Muallimhanesi, Musa Veli ve Sultaniye medreseleri idi.¹² Biz bunlardan, geçmişi eskilere (bazısı 5, bazısı ise 3 asır öncesine) dayanan köklü medreseler olan Yâkûtiye, Mahmudiye, Mûsâviye, İkbaliye ve Sarıburç Medreselerine değineceğiz.

2.1. Yâkûtiye Medresesi

Bu medresenin, İlhanlı hükümdarı Olcayto Han döneminde (1304-1316), Bayburt ve Erzurum'un askerî ve umumî valisi/emiri¹³ olan Hoca Cemaleddin Yâkut tarafından yaptırılmış¹⁴ olduğunu, çevredeki arazilerden bir kısmının ve birçok köyün buraya vakıf

⁷ Bu döneme ışık tutan belgelerde Hoca Yâkut ile Emir Mahmûd'dan Askerî ve Umumi Vali olarak bahsedilmekte ve Erzurum'un da Bayburt'a bağlı olduğu zikredilmektedir.

⁸ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.393 (BOA. Tapu Tahrir Defterleri, nr. 199, s.62'ye atıfla).

⁹ Bkz. Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri, *Bayburtlu Zihni*, s.13

¹⁰ Mesela Konursu (Govursu) beldesinde ve Adabaşı (İşbonos), Erikdibi (Pağnik), Alapelit (Pazahbun) ve Söğütlü (Hindi) köylerinde, eğitim öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü birer medrese vardı. Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.235, 243, 253, 255 ve 274 (*Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye (1. Defa Olarak 1316)*, s. 814-816'dan).

Bayburt köylerindeki medreseler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.395-399.

¹¹ Fındıkoğlu (Z. F.), Abdurrahim Şerif'in, İstanbul Tapu dairesindeki eski kayıtlardan, Bayburt medreselerini besleyen köylerin isimlerini çıkardığını ve "bu vesikalar sayesinde Bayburt'un Hicri 6, 7 ve 8. asırlarda büyümüş, ileri gitmiş bir şehir olduğu"na hükmettiğini fakat bununla birlikte bu medreselerden bazılarının sadece duvarlarının 1927 yılında mevcut olduğunu da A. Şerif'ten öğrendiğini belirtmektedir. Bkz. Fındıkoğlu, *Bayburtlu Zihni*, s.13 (dipnot:2).

¹² Bkz. Fındıkoğlu, *Bayburtlu Zihni*, s.13; Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.92, 391, 432.

¹³ Eflâkî, Ahmed, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, I-II, Çev. Tahsin Yazıcı, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987, II, s.28.

¹⁴ Yâkûtiye Medresesi, Hoca Cemaleddin Yâkut tarafından, aynı adlı camii ile birlikte 710/1310-1311 tarihinde yaptırılmıştır. Bkz. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.44; Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.394.

olarak bağlandığını biliyoruz.¹⁵ Bu dönemde İlhanlılar'a bağlı olan Bayburt ve çevresinin en yetkili kişisi olan Hoca Yâkut, Bayburt'ta oturmaktaydı. Nitekim bunu doğrulayan Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbu'l-'Arifîn (Ariflerin Menkıbeleri)* adlı eserinden edindiğimiz bilgiye göre, Hoca Yâkut ile Ahî Emir Ahmed-i Zencânî'nin,¹⁶ Bayburt'un hemen yanı başındaki Mutlu (Varicna) köyünde oturdukları bildirilmektedir.¹⁷

Daha önce işaret ettiğimiz gibi, bu vakıf medreselerin merkezde ve taşrada birçok vakfiyeleri mevcuttu. Bunlardan bahisle söz gelimi Örence (Everek), Taşkesen (Aşağı Hınzeverek) köyleri Yâkûtiye Medresesi vakfının evkafı arasında yer almaktaydı.¹⁸ Aynı şekilde, Aydıntepe (Hart) ilçesi de, tahrir defterlerine göre 1845 yılında Yâkûtiye Medresesi (ve Cami-i Kebîr) evkafı arasındaydı.¹⁹

“19. Yüzyıl sonlarında [Erzuruma bağlı olan Bayburt] kaza merkezinde aynı adlı iki medreseye rastlanmaktadır. Panayır meydanında yer alan Yâkûtiye Medresesinin, 1898'de 18, 1899'da 8, 1900'de 9, 1901'de 9, 1903'te 9 talebesi bulunmaktaydı. İkinci Yâkûtiye Medresesi de şehir merkezinde panayır meydanında yer almaktaydı. 1898'den 1903'e kadar 40 talebesi bulunan Yakutiye medresesinin 1903'te talebe sayısı 30 kişiye düşmüştür.”²⁰

2.2. Mahmûdiye Medresesi

Bu medresenin de Sultan Olcayto döneminde Bayburt valisi olan Emir Fahreddin Mahmûd²¹ tarafından, Bayburt Ulucami (Câmi-i Kebîr)'in bitişiğinde 1308 yılında inşa

¹⁵ Bkz. Turan, *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi*, s.44; Konukçu, Enver, “Bayburt Tarihi”, *Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu 23-25 Mayıs 1988*, (ed. Rıfat Yıldız), Erzurum (Nisan) 1989, s.14.

¹⁶ Mevlevî Şeyhi Ahmed-i Zencânî, 13. Yüzyıl sonları ile 14. Yüzyıl başlarında Bayburt'ta yaşamıştır. Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.182 (Eflâkî, Ahmed, *Menâkıbu'l-'Arifîn*, I-II, Çev. Tahsin Yazıcı, Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1964, s.265, 379-381'e atfen).

¹⁷ Adı geçen eserde, Mevlânâ Celâleddin'nin oğlu Sultan Veled'in Bayburt'u ziyaretinde, Umumî Vali Hoca Yâkut ile yakın dostu ve Ahîlerin reisi Ahî Emir Ahmed-i Zencânî'nin hayatta oldukları söz edilmektedir. Ayrıca Ahî Ahmed-i Zencânî'nin misafiri olan Sultan Veled'in, bu esnada Bayburt'ta bulunan Hoca Yâkut'la görüştüğü de zikredilmektedir. Bkz. Eflâkî, *Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafındakiler)*, II, s.184; Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, s.195.

Bilindiği gibi, Ahmed-i Zencânî-i Bayburdî'nin torunlarıyla, aynı kişinin vakıf akarları bugünkü Mutlu köyünde bulunmaktadır.

¹⁸ Bkz. Miroğlu, İsmet, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1975, s.127; Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.270, 273.

¹⁹ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.238 (BOA Evkaf, nr. 12112, s.27'den).

²⁰ Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.394.

²¹ Bkz. *Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt*, s.15.

edildiği üzerindeki kitâbeden anlaşılmaktadır.²² Bir kitabesi şu anda Ulucami'in dış kible tarafında bulunmaktadır.²³ Medresenin sınırları Ulucami'den Kırkpınar(halk dilinde, Kırkçeşme-Kırkpahar*)'a kadar uzamaktaydı. Bu medreseyle ilgili belki de en önemli bilgi, Sadru'sh-Şerî'a [Sadru'sh-Şerî'ati's-Sânî (ö.747/1346)]²⁴ hazretlerinin burada müderrislik yapmış olmasıdır.²⁵ 19. Yüzyılda Mahmudiye Medresesi vakıf gelirleri arasında, Harmanözü (Mahacur), Danişmend ve Mutlu (Varicna) köylerinin bulunduğu zikredilmektedir.²⁶

2.3. Mûsâviye Medresesi

IV. Murat zamanında, Bayburtlu (Giv-Alinyurt-Genç Osman köyünden) Genç Osman'ın Bağdat'ın alınması esnasında büyük kahramanlıklar göstermesi üzerine IV. Murat tarafından Genç Osman'ın babası Şeyh Musa adına yaptırılan medresedir. Ulu Cami'nin yanında yapılmış olan Mûsâviye medresesi zamanla önemli bir bilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. 1927 yılına kadar bu medresenin duvarları mevcuttu fakat bugün yıkıntılara bile rastlanmamaktadır. Medresenin vakfiyeleri ile ilgili birçok belge günümüze kadar gelmiştir. Mesela Günedoğru (Manası), Taşocağı (Ergi) ve Giv köyleri, 19. Yüzyılda Mûsâviye Medresesi vakfı evkafı arasında bulunmaktadır.²⁷

2.4. İkbâliye Medresesi

Bayburt şehir merkezinde, Câmî-i Kebîr yanında inşa edilmişti. 16. Yüzyıl kayıtlarında medresenin varlığına rastlanılmasına rağmen, Maârif-i Umûmiye Salnâmelerinde, medresenin

²² Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, 128; Konukçu, "Bayburt Tarihi", s.14; Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.393.

²³ Ulu Camii'nin kiblesinde bulunan, Mahmûdiye medreselerinden kalma bir yazıt için bkz. (BVB: Bayburtlu Veysel Gider Belgeliği), <<https://www.facebook.com/photo.php?fbid=2850641715561&set=a.1658227345947.2088761.1545047446&type=1&theater>>. (02.05.2014).

* Kırkpahar, deyimindeki "pahar" kelimesinin başlangıçta "parhar" olarak kullanıldığı kanaatindeyiz. Zira İslâm Ansiklopedisi'nin "Bayburt" maddesinde, bu bölgede var olan Parhar dağlarından bahsedilmektedir. Aynı yerde müellif, parhar kelimesinin, o dağlardan esen kuzey rüzgarı manasında olduğunu söyler. Bkz. Darkot, "Bayburt", İ.A., II, s.365.

²⁴ Bkz. Yılmaztürk, Mehmet Fahri, Bayburt'un Mânevî Bekçileri, Bayburt Eğitim Kültür ve Hizmet Vakfı, İstanbul 2009, s.390-391.

²⁵ Bkz. Bayburtlu Zihnî, Hikâye-i Garibe adlı eserinin "Der Kaza-i Bayburd" başlığı altında bu önemli bilgiyi bize verir.

²⁶ Bkz. Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, s.128; Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.249 (BOA Evkaf, nr. 13812, s.23'ten), 259 (BOA Evkaf, nr.14248, s.9'dan) ve 261 (BOA Evkaf, nr. 13812, s.23'ten).

²⁷ Bkz. Miroğlu, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, s.128; Karakoyunlu, Bayburt Tarihi, s.115; Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.250, 264 ve 271 (BOA Evkaf, nr. 14248, s.9'dan).

yaptırıcısı olarak I. Mahmud gösterilmektedir.²⁸ Havnus ve Kestesi köyleri, medresenin vakıf gelirleri arasındaydı.²⁹

2.5. Sarıburç Medresesi

Bayburt (Çini Mescid) kalesinin giriş bölümünde bulunan Sarıburç Mescidi/Camii'nin alt katında yer alan kubbe ya da beşik tonozlu bir yapının³⁰ ancak izleri günümüze kadar ulaşmıştır. Hem Sarıburç Camii'nin hem de Sarıburç Medresesi'nin vakıflarının varlığı da bilinmektedir. 1829 yılında Rusların Bayburt kalesini yakıp yıkması³¹ esnasında birçok önemli el yazması eser buradan kurtarılarak Yâkûtiye Külliyesi'nde yer alan Bayburt Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.³²

3. BAYBURT KÜTÜPHANELERİ

3.1. Bayburt Kütüphanesi

Erzurum ve Bayburt tarihçisi olarak bilinen Abdurrahim Şerif Beygu (1893-1944)³³ ile yine Bayburt tarihi üzerine çalışan Enver Konukçu'nun belirttiğine göre, Yâkûtiye Medresesi ve Camii'nin teşekkülünden sonra Bayburt merkezinde ve köylerindeki bazı vakıf gelirlerinin kendisine bağlanmasıyla zenginleşen medresesinin zengin ve düzenli bir kütüphanesi mevcuttu.³⁴

²⁸ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.393.

²⁹ Bkz. Miroğlu, *XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı*, 128; Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s. 240 (BOA Evkaf, nr. 12112, s.29).

³⁰ Nitekim günümüzde, kalenin içindeki belli başlı kalıntılardan birisi bu yapı, diğeri de kilise harabesidir. Bkz. Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, s.189.

³¹ Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, s. 242-243.

³² Üzülerek belirtmeliyim ki, Sarıburç medresesi hakkında herhangi basılı-yazılı bir bilgiye ya da belgeye rastlayamadım. Bu konudaki tüm bilgiler, Bayburt tarihi ve kültürü üzerine yazılar yazan Bayburt'lu yerel gazeteci Veysel Gider'den elde edilen şifâhî bilgilere dayanmaktadır. Şu kadar ki, 2000 yılında Bayburt Valiliği Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından hazırlanan, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi* adlı eserde, Kale içinde bulunan bu medreseden sadece "Medrese Şerifi Burcu Sarı" diye ismen söz edilmiş, mahiyeti ve akıbeti hakkında bilgi verilmemiştir. Bkz. Bayburt İl Milli Eğitim Müdürlüğü, *İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi*, s.210.

³³ Sosyoloji (ve felsefe) uzmanı olan ve "Bayburtlu Zihni" çalışmasıyla bir edebiyat sosyolojisi denemesi yapan Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, eserinin bir yerinde, Abdurrahim Şerif'in, "Erzurum tarihçisi... aynı zamanda Bayburt tarihçisi vasfını taşıdığını..."; bir başka yerinde, "İlk Erzurum tarihçisi olduğu kadar ilk Bayburt tarihçisi olduğunu da" belirtir. Bkz. Fındıkoğlu, *Bayburtlu Zihni*, s.13 (dipnot:2), 15 (dipnot:2).

³⁴ Bkz. Fındıkoğlu, *Bayburtlu Zihni*, s.13, dipnot:2 (Abdurrahim Şerif, *Erzurum Tarihi*, 1936, s.246'dan). Nitekim aynı yerde, Fındıkoğlu'nun, Abdurrahim Şerif'i dayanak göstererek Yâkûtiye Medresesi'nin

Daha sonra Bayburt Kütüphanesi olarak adlandırılan bu kütüphanenin yeri, Yakûtiye Külliyesi içerisinde (Eski Bayburt Ticaret ve Sanayi Odası binasının bulunduğu yerde) yer almaktaydı.

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Bayburt şehir merkezi ve kalesinin Ruslar tarafından tahrip edilmesinden³⁵ sonra Sarıburç Medresesi'nden kurtarılan el yazması eserler, Rusların 1916-1917 yıllarında Bayburt'u ikinci kez işgal etmeleri üzerine Bayburt (Şehir) Kütüphanesi'nde bulunan birçok (el yazması) eserlerle birlikte Kütüphane'nin güney-doğu köşesindeki sandık içerisinde korunan Yâkûtiye Camii'ne ait kutsal emanetler (ve üç tel sakal-ı şerif), 1918 yılı başlarında araçlara doldurularak Rusya'ya kaçırılmış olduğu, görgü tanıklarının ifadelerinden de anlaşılmaktadır.³⁶

Birinci Dünya Savaşı'ndan yaklaşık 35 sene önce, Bayburt Kütüphanesi'nin, sayım ve kontrol (yoklama) için Der 'Âli'ye (İstanbul) aldırılan kitapların kaydedildiği, hicri 11 Şubat 1296 tarihli ve 10 sayfadan oluşan bir defter(liste)³⁷ elimizde mevcuttur. Daha sonra bu kitapların bir kısmı Bayburt'a gönderilmemiştir.

Kitaplar deftere, rakam (kitapların, Kütüphanede kayıtlı oldukları numaraları), aded, cilt ve kitap ismi (esâmi-i kütüb) başlıkları altında kaydedilmiştir. Bayburt Kütüphanesi'nin kitap envanterine ışık tutan bu defterde; klasik tefsir, hadis, fıkıh kitapları ve bunlar üzerine yazılmış şerhler olduğu gibi tasavvuf, sarf, nahiv, vaaz (mev'iza), adâb, hizb ve avrâd, tabakât ve lügat kitaplarının da bulunduğunu görmekteyiz. Belki de en önemlisi, defterde, müellifin hattı (bi hattı'l-muellif) kaydı düşülen el yazması orijinal eserlerin var olduğudur.³⁸

zamanında çok zengin bir kütüphanesinin bulunduğunu ifade etmekle bu kütüphaneye dikkat çektiğini görmekteyiz. Bayburt Kütüphanesi'nin varlığına dair ayrıca bkz. Konukçu, "Bayburt Tarihi", s.14.

³⁵ Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.38 [BOA, Hatt-ı Hümayûn (HAT), nr. 1033/42894-G, 11 Rebiyyülevvel 1245/10 Eylül 1829 tarihli Sivas ve Erzurum Valisi El-Hac Hasan Paşa'nın kamesi'ne atfen].

³⁶ Gazeteci Veysel Gider'in, I. Dünya Savaşı yıllarında Bayburt Kütüphanesi'nin müdürü olan Şeyh Hacı Hasan Efendinin (ö.1918) torunu Hanefi Paksoy ile yaptığı mülakattan anlaşıldığına göre, sözü geçen el yazması eserler, Rus işgali sırasında araçlarla buradan Rusya'ya kaçırılmış olup şu anda bu kitaplar, Saint Petersburg (Leningrad) kütüphanesinde bulunmaktadır. Benzer ifadeler için ayrıca bkz. Karakoyunlu, Bayburt Tarihi, s. 244, 297.

³⁷ Bkz. Bildiri Metni, s.18-23 (10 sayfadan oluşan Ek-1). Daha çok bir listeyi andıran defterin başında, "Bayburt Kütüphanesi'nin vakfı olup Der 'Âli'ye'de bulunan kitapların ber vech-i zirde (aşağıda olduğu gibi) kat'-ı defteridir" ifadesi yer almaktadır.

³⁸ Mesela Defterin 1. Sayfasında, Râmûz-u Şerîf ve Ğarâibu'l-Hadîs; 2. Sayfasında, Necâtu'l-Kebîr ve Necâtu's-Sağîr; 4. Sayfasında, Câmî'u'l-Kavâ'idî's-Sarfiyye ve'n-Nahviyye adlı eserler, müelliflerinin bizzat kendisi tarafından kaleme alınmış orijinal nitelikli eserlerdir. Mezkûr ilk dört eserin müellifinin, Ahmed Ziyâuddîn Gümüşhânevî (1813-1893) olduğunu bilmekle beraber (Bkz. Gündüz, İrfan, "Gümüşhânevî,

Bahsi geçen defterden (sayfa 9), kitapların Der 'Âli'ye gönderilmesinden yaklaşık 7 sene sonra Kütüphane'de bir sayımın daha yapıldığını öğrenmekteyiz. 23 Mart 1303 tarihli bu sayım(yoklama)da, Kütüphane'de mevcut bulunmayan toplam 13 kitap (adları, Kütüphanede kayıtlı oldukları numaraları ve ciltleri ile birlikte belirtilerek) deftere geçirilmiştir.³⁹ Ayrıca aynı sayfanın sonunda, Varıcnalı Şeyh Hacı Osman Efendi'nin yoklamasında, adları verilerek mevcut olmadıkları belirtilen kitapların birkaç adedinin, 2 Temmuz 1303 tarihli bir kayıtle, silinmiş (resid) olduğu belirtilmiştir.

3.2. Bayburt Rüşdiyesi Kütüphanesi

Bayburt Rüşdiyesi, bugünkü Şair Zihni İlköğretim Okulu'nun yerinde bulunmaktaydı. Çok zengin olan kütüphanesinin de aynı okulda olduğu bir gerçektir. Bayburt Rüşdiyesi Kütüphanesi'nin kitapları 1960'lı yıllara kadar, Bayburt Orta Okulu (bugünkü Bayburt Korkut Ata Lisesi) içerisinde⁴⁰ korunduğu, bu kütüphanenin kadrolu bir hanım memurunun⁴¹ olduğu da bilinmekte olup aralıklarla Osmanlıca kitapların bakımlarının burada okuyan öğrencilere yaptırıldığı o dönemin öğrencileri tarafından anlatılmaktadır.⁴² Yapılan araştırmalardan, burada bulunan çok değerli Osmanlıca kitapların bir vesile ile Atatürk Üniversitesi'ne götürülmüş olduğu anlaşılmaktadır.⁴³

3.3. Ziyâiye Kütüphanesi

Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî tarafından Bayburt şehir merkezinde Yâkûtiye Camii'nin yanında 1871 yılında kurulmuştur. Çoğunluğu dini içerikli toplam 1876 adet kitabın bulunduğu Ziyâiye Kütüphanesindeki⁴⁴ kitaplar, I. Dünya harbinde Rusların Bayburt'u işgali sırasında yağmalanmış ve Tiflis'e götürülmüştür. Bütün çabalara rağmen geri

Ahmed Ziyâeddin", *D.İ.A.*, İstanbul 1996, XIV, s.277), sonuncusunun kime ait olduğunu tespit edemedik. Paha biçilemez bu eserlerin Bayburt'a geri getirilmesi hamiyetli Bayburtluların üzerine bir borçtur.

³⁹ Bkz. Bildiri Metni, s.22 (Ek-1, s.9).

⁴⁰ İkinci katta, büyük salonun sağında ikinci odada.

⁴¹ Gazeteci Veysel Gider'in verdiği şifâhî bilgiye göre, o dönemde burada görevli bulunan memurenin soyadı "Oltulu" idi.

⁴² O dönemde, ortaokul öğrencisi olan gazeteci Veysel Gider'in şahsi müşahadelerine istinad edilmiştir.

⁴³ Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü yapmış merhum Eğitimci-Yazar Cemal Yetişen hoca ile Ankara'da yaptığı bir mülâkatta, hocaya Bayburt Rüşdiye Kütüphanesi'nin (çok değerli) kitaplarının ne olduğunu soran Veysel Gider, "onların bir şekilde Atatürk Üniversitesi'ne verildiği" cevabını aldığını söylemektedir.

⁴⁴ Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.413 (*Salnâme-i Nezâret-i Maarif-i Umûmiye (1. Defa Olarak 1316)*, s.820'ye atfen).

getirilemeyen kitaplar günümüzde Rusya'nın Leningrad (bugünkü adla Saint Petersburg) şehrinde bulunmaktadır.⁴⁵

3.4. Bayburt Ulucâmi Bitişigindeki Kütüphane

Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü yapmış olan merhum Eğitimci-Yazar Cemal Yetişen hoca, Bayburt'ta, Yâkûtiye (Bayburt) Kütüphanesi ile birlikte bir de Bayburt Ulu Camii'nde bir kütüphane olduğunu, çocukluğunda kitaba karşı sevgisinden bu kütüphanelerin etrafında gezindiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu Kütüphanede, Hoca Mehmet olarak bilinen (Ressam Mehmet Salih Hocaoglu adlı) kişinin babası Paynıklı Hacı Hasan Efendinin (müdür olarak) vazifeli olduğunu da belirtmiştir.⁴⁶

4. BAYBURT MEDRESE EĞİTİMİ VE AVRUPAÎ EĞİTİM

4.1. 19. ve 20. Yüzyılda Bayburt'un Meşhur Medrese Hocaları

19. ve 20. Yüzyılda Bayburt medreselerinde eğitim-öğretim hizmeti veren ve müderris olarak adlandırılan pek çok kişiden bahsetmek mümkündür.⁴⁷

Bununla birlikte, Osmanlı'nın son döneminde (1810-1928), bir kısmı Bayburt'a müftü olarak atanmış,⁴⁸ bir kısmı da komşu beldeleden/şehirlerden buraya göç etmiş veya Bayburtlu ailenin çocukları olarak Bayburt'ta doğmuş ve Bayburt medreselerinde tahsil görmüş, icazet almış ve müderrislik (hocalık) yapmış olan birçok isimden bazıları şunlardır:⁴⁹

4.1.1. Oslu Hoca Hacı Hasan Efendi (1786-1867)

Bayburt'un hemen yanında, Araklı kazasına bağlı Os köyünde dünyaya gelmiştir. Tahsiline Harput'ta başlamış, Erzincan'da devam etmiş ve nihayet (Bayburt) Yakutiye medresesinde olgunlaşmıştır. Bununla birlikte onu asıl ilmin zirvesine taşıyan, Aydıntepe (Hart) nahiyesinde ikâmet eden müderris Hacı Osman Efendi olmuştur.

⁴⁵ Gündüz, İrfan, "Ahmet Ziyâuddin Gümüşhanevî'nin Hayatı, Faaliyetleri, Eserleri ve Tesirleri", *Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri*, İstanbul 1992, s.28; Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.413.

⁴⁶ Gazeteci Veysel Gider'in, merhum hocayla yaptığı mülakattan elde edilen şifâhî bilgilere dayanılmıştır.

⁴⁷ Tarihçi Yunus Özger, birçok müderrisin varolduğunu belirtmekle beraber bunların isimleri ve sayıları hakkında bilgi vermemiştir. Ayrıca temettü kayıtlarında sadece iki dersi'âmın olduğunu söylemiş ama bunların da kimler olduğuna temas etmemiştir. Bkz. Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.432.

⁴⁸ Bkz. Yılmaztürk, *Bayburt'un Mânevî Bekçileri*, s.463-464.

⁴⁹ Kendilerinden bahsettiğimiz Bayburtlu ilim adamlarının hayatları ve ilmî faaliyetleri hakkındaki bilgiler, Mehmet Fahri Yılmaztürk'ün hazırladığı, *Bayburt'un Mânevî Bekçileri* adlı eserden alınmıştır.

4.1.2. Müftü Mehmed Said Efendi (1849-1929)

Of kökenli bir ailenin çocuğu olarak Bayburt (İşbonnos)'ta doğmuştur. İlk tahsilini babası Durmuş Efendi'den almıştır. Ailece Bayburt merkeze taşındıktan sonra, Bayburt'taki medreselerde bir müddet ders gördükten ve devrin âlimlerinden özel dersler aldıktan sonra ilim hayatına İstanbul'daki Fatih Medreselerinde devam etmiştir. 1902 yılında Bayburt'a Müftü olarak tayin edilmiş ve 13 yıl boyunca Bayburt Müftüsü olarak görev yapmıştır. 1915'te 66 yaşında (yaş haddinden) emekli olmuştur. 1916 yılında Rusların Bayburt'u işgali üzerine Yozgat'a hicret etmek zorunda kalan Mehmed Said Efendi orada 2 yıl kalmıştır. Mühacirlerin Bayburt'a geri döndüğü sırada kendisine ısrarla Yozgat Müftülüğü teklif edilince yaklaşık beş sene de bu sebeple ikametine devam etmiş ve 1923 yılında ailesiyle birlikte Bayburt'a dönmüştür. Mehmed Said Efendi, geri döndükten sonra da ilim, vaaz ve irşad faaliyetlerine devam etmiştir. Nitekim Mehmed Said Efendi, Ulu Cami' ve Yâkûtiye Câmi'lerinde düzenli olarak vaaz vermiştir.

4.1.3. Dâmad Ali Efendi (? -1894)

Doğum yeri ve yılı bilinmeyen Ali Hamdi Efendi, 1884 yılında atandığı müftülük vazifesi için ailesiyle beraber Bayburt'a gelip yerleşmiştir. Kesintisiz yürüttüğü müftülük vazifesi esnasında, 1894 yılında vefat etmiştir. Mehmet Fahri Yılmaztürk'ün belirttiğine göre, müftülük vazifesi yanında âlim, fâzıl, eser ve keramet sahibi mutasavvıf olarak tanınan Müftü Ali Hamdi Efendi'nin fetvaları, *Fetâvâ-yı Ali Efendi* adıyla⁵⁰, 1889 yılında İstanbul'da basılmıştır.

4.1.4. Müftü Muhammed Fahreddin Efendi (1880-1961)

Muhammed Fahreddin Efendi, babası Rizeli, annesi Bayburtlu olan bir ailenin çocuğu olarak Bayburt'ta dünyaya gelmiştir. Babası, "Sarı Hoca" lakaplı meşhur *ders-i âmm* Mustafa Fehmi Efendi'dir. M. Fahreddin Efendi, 9 yaşında, anne tarafından hısımlı olan ve "Yetim Hoca" namıyla maruf Erzurumlu Mehmed Mustafa Efendi'nin yanına gitmiş ve ondan 9 yıl ilim tahsil etmiştir. 18-19 yaşlarında Bayburt'a döndüğünde babası onu amcasının kızıyla evlendirmiştir. Evlendikten sonra Bayburt'ta Değirmenci İbrahim Efendi'den ilim tahsiline devam etmiştir. 1903 yılında, 23 yaşında, Bayburt Müftülüğüne atanmıştır. Müftülüğü, 1916'daki muhacerete kadar sürüyor. İstilacı düşmana karşı vatan savunması için, başında

⁵⁰ 1889'da İstanbul'da 2 cild halinde basıldığı, Dâmad Ali Efendi'ye atfedildiği ve diğer bazı eserleriyle birlikte Dâmad Ali Efendi'ye ait türbede muhafaza edildiği söylenen (Bkz. Yılmaztürk, *Bayburt'un Mânevî Bekçileri*, s. 467) *Fetâvâ-yı Ali Efendi* adlı bu eserin, türbeye giderek bizzat yaptığımız inceleme neticesinde, Şeyhülislâm Çatalcalı Ali Efendi'nin (ö.1103/1692) derlenen fetvaları ile Ahıskalı Ahmed Efendi ve Gedizli Mehmed Efendi'nin bu fetvalar için tespit ettikleri delilleri/nakilleri (*nukûl*) biraraya getirip her nakli ilgili fetvanın altına kaydederek daha sonraki neşirler için esas teşkil etmesini sağlayan Salih b. Ahmed el-Kefeî'nin oluşturduğu metnin on(10)dan fazla yapılmış baskılarından birinin fotokopisi olduğunu gördük. Krş. Kallek, Cengiz, "Fetâvâ-yı Ali Efendi", *DİA*, İstanbul 1995, XII, s. 438.

sarık elinde silah, müdafa-i hukuk cemiyetine girenlerin başında yer alıyor. İstanbul'da Dürriyade'nin, Anadolu hareketini yapanların şaki olduklarına dair verdiği fetvaya karşı, kendisinin de dâhil olduğu beş müftünün verdiği fetva, Dürriyade'nin verdiği fetvanın, düşman işgalinde bulunulması dolayısıyla geçersiz ve Anadolu hareketinin meşru olduğu yolundadır. Cumhuriyetin ilanından sonra tekrar müftülük vazifesine başlayan Fahreddin Efendi, şapka inkılabından sonra görev icâbı bir müddet sarık takmışsa da daha sonra şapka giymeyi tercih etmiştir. Müftü Fahreddin Efendi, 1930'daki seçimlerde Belediye başkanlığına aday olmuş ve kazanmıştır. Bu görevini 1934'e kadar sürdürmüştür. 1936-1950 yılları arasında, Meclis-i Umûmî azalığını deruhte etmiştir. 1949-1954 yılları arasında ders verdiği talebelerine, Meanî, Kavâid (Arapça Gramer), fıkıh, edebî ve ilmî eserler, telhis gibi eserler okutmuştur. Müftü Fahreddin Efendi, 1954'ten vefat ettiği 1961 yılına kadar hayatını hastalıklarla geçirmiştir.⁵¹

4.1.5. Hoca Tufan Efendi (1882-1960)

Bayburt'un Kurbanpınar (Hopur) köyünde doğmuştur. Küçük yaşta taşıdığı okuma arzusu onu Bayburt'a gelerek medreselerde okumaya sevk etmiştir. Hafızlığını da, Taht köyünden bir zatın himmetiyle 13 yaşında tamamlamıştır. Elverişli arazi yetersizliğinden ve geçim sıkıntısından ötürü 1899'da başka ailelerle birlikte Kırım'a gitmek zorunda kalmıştır. Orda çocuklara Kur'an-ı Kerim okutmuş ve 5-6 yıl içinde birçok hafız yetiştirmiştir. 1904-1905 yılları civarında köyüne dönmüş burada da yakın köylerden gelen talebelerle birlikte 1915'e kadar hafız yetiştirmeye ve onlara dinî ilimleri öğretmeye devam etmiştir. I. Dünya Savaşı'nda askeri alınmış, bu esnada Ruslara esir düşmüş ve Rusya'ya götürülmüştür. Kazan'a ulaştıklarında Bolşevik ihtilalinin gerçekleşmesi üzerine esirler bu karmaşadan yararlanarak kaçma fırsatı bulmuş kendisi de daha önce bulunduğu Kazan'da bir camide görev almıştır. Görevini yürütürken bir taraftan da yine talebe okutmaya ve hafız yetiştirmeye devam etmiştir. 1919-1924 yılları arasında İslam toplumunun merkezi olan Buhara'ya gitmiş ve orada Arapça tahsil etmiş bir yandan da Kazan ve civarındaki müftülükleri teftiş etme yetkisine sahip olmuştur. Yaklaşık 15 yıl süren çile, yolculuk, sürgün dolu hayat neticesinde 1932 yılında, Bayburt'a geri dönmüştür. 1938 yılına kadar Bayburt'ta kiralık bir evde oturmuş ve özel dost sohbetleri hariç resmî hiçbir görev almamıştır. 1938-1943 yılları arasında Vartinik köyünde, halkın yoğun talebi üzerine 5 yıl hocalık yapmıştır. Buradaki görevi sona erince aynı yıl Bayburt Tuzcuzâde Galeri Câmiine kadrolu hoca ve vaiz tayin edilmiştir. 1950 yılında Yâkûtiye Câmiî vaizliği görevini de üzerine almıştır. Vefat ettiği 1960 yılına kadar da sürekli Müftü Vekili olarak kalmıştır.⁵²

⁵¹ Mehmet Fahri Yılmaztürk, *Bayburt'un Mânevî Bekçileri*, s. 206-215'ten özetlenerek aktarılan bu cümleleri destekleyen mahiyetteki ifadeler için bkz. Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, s. 387-389.

⁵² Mehmet Fahri Yılmaztürk, *Bayburt'un Mânevî Bekçileri*, s. 218-223'ten özetlenerek aktarılan bu cümlelerin benzeri ifadeler için bkz. Karakoyunlu, *Bayburt Tarihi*, s. 416.

4.1.6. Hoca Ahmed Hasbî Efendi (1884-1955)

1884 yılında Bayburt'un Çakırbağ (Abusta) köyünde dünyaya gelmiştir. Köyünde okuma imkanı zorlaşınca annesi onu memleketi Rize'ye götürmüş ve orada 2-3 sene medreselerde okumasını sağlamıştır. Bayburt'a döndüğünde, o esnada Bayburt medresesinin en büyük hocası, aynı zamanda şehrin müftüsü olan Nahızırli Hacı Ali Efendi, ona emek vermiş, onu himaye etmiş ve fetva kâtibi yapmıştır. Ahmed Hasbî Efendi, 1909 yılında hemşehrisi Nâzım Efendi ile birlikte "isbât-ı ehliyet-i ilmiyye" imtihanına girmiş, icâzet almış ve ilkokul öğretmenliğine başlamışlardır. 1914'te, yapılan bir imtihan neticesinde yedeksubay olarak askere alınmıştır. 1916'ta Rusların Bayburt'u işgali üzerine ailesiyle birlikte sivasa göç etmiştir. Rusların geri çekilmesi üzerine 1918'de muhacir kabileleri ile birlikte geri dönmüşlerdir. Bir müddet sonra Yatılı Okul'da "ulûm-i diniyye" hocalığına başlamıştır. 1922-1923 civarı, Mahmûd Kemal Bey (Yanbeğ) ile Cumhuriyet ilkokulunu açmış ve müdürlük görevini de kendisi üstlenmiştir. 1927'de ise, Galer (Tuzcuzâde)'deki Şâir Zihni İlkokulunu açmıştır. Bir ara Encümen-i Umûriyye'nin diğer iki üyesi (Müftü Nâzım Efendi ve Berneli Mûsa Hoca) ile birlikte imam ve müezzin adaylarının imtihan ve tayin görevini yürütmüştür. Çok okuyan ve araştıran bir yapıya sahip olan ve dini meseleler dışında tarih ve edebiyata da meraklı olan Ahmed Hasbî Efendi çok sayıda öğrenci yetiştirmiştir.

4.1.7. Müftü Nâzım Efendi (1885-1958)

1885 yılında Bayburt'ta dünyaya gelmiştir. Anne tarafından dedesi, Bayburt eski müftüsü Dâmâd Ali Efendi'dir. Babasının dedesi Abdullah Halife ve amcası İsmâil Halife de dönemin meşhur imâm ve âlimlerindendir. Nâzım Efendi, ailesindeki bu çok önemli âlimlerden aldığı eğitimin yanısıra gittiği rüşdiye okulundan da iyi derece ile mezun olmuştur. Ayrıca meşhur Oltulu Hoca'dan da icâzetnâme almıştır. 18 yaşında Kaleardı Süleymaniye Câmii'ndeki görevine daha sonra vaizlik görevi de eklenmiştir. 1933 yılında Bayburt müftüsü olmuş, 1958 yılında vefat edinceye kadar bu görevi sürdürmüştür.

4.1.8. Hacı Mehmed Nâim Efendi (1902-1997)

1902 yılında, anne ve baba tarafından Bayburt yerlisi olan bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Okumaya ve ilme olan merakından dolayı küçük yaşta medresede ilim tahsiline başlamıştır. O zaman, Ulu Câmî'nin doğu ve güney kısımlarını kapsayan Mahmûdiye ve Mûsâviye Medreselerinin az da olsa bazı kısımları mevcut olduğundan eğitim-öğretim (tedrisât) buralarda yapılıyordu. O sırada sarf (kelime bilgisi), nahiv (cümle bilgisi) dersi veren Paynıklı Hacı Hasan Efendi nezdinde itibarlı konuma gelmiştir. Buharî'yi neredeyse ezberine alacak kadar Hadis-i Şerif konusunda mesafe almıştır. Tasavvuf yolunda, Kiğı'da askerliğini yaptığı esnada (1925), Kiğı Müftüsü olan ve bir dönem (1898-99) de Bayburt'ta öğretmenlik yapan Nakşibendiyye Hâlidîye kolu mürşidlerinden Şeyh Muhammed Nûreddin Efendi(1869-1965)'ye intisâb etmiştir. Terhis olup memleketi Bayburt'a dönerken mürşidi ona birçok nasihatlerde bulunmanın yanında, ilmini geliştirmesi ve özellikle fıkıh ilmine önem vermesini tavsiye etmiştir.

4.2. 19. ve 20. Yüzyılda Bayburt Medreselerinin Eğitim Sistemi ve İşlevi

Bayburt medreselerinin eğitim sisteminin ve ders müfredatının, Osmanlı Devleti'nde mevcut diğer medreselerdeki gibi olduğu açıktır. Dönemin Osmanlı medrese ve mekteplerinde derse dua ile başlanır ve her duada devrin padişahına da dualar edilirdi. Medreselerde üst sınıf talebeleri (bir) alt sınıf talebelerine ders verir ve böylece kendileri de ders ikrar ederlerdi.

Burada medreselerle ilgili olarak ilginç bulduğumuz bir hususa değinmek isteriz. O da, halkın, medreselerin bünyesinde hayata geçirilen haberleşme ve bilgilendirme vasıtaları ile dönemin içinde bulunduğu siyasi, sosyal ve kültürel gelişmelerden haberdar edilmesidir. Bu konuda, içinde bulunan savaşlar ve çalkantılar döneminde ilmi ve kültürel hayatın canlılığını ortaya koyan iki örnek vermek isteriz; biri Mahmûdiye Medresesi Haber Tahtası diğeri de Bayburt Ceridesi'dir.

Bayburt Mahmûdiye [Medresesi] Tahtası: Osmanlı Türkiye'si döneminde Bayburt merkezinde önemli durumların (haberlerin) yer aldığı duvar gazeteleri görünümünde, bazı yerlerde "Haber Tahtası" denen bölümler bulunurdu.⁵³ Eğitimci-Yazar (ve bir dönem de Gümüşhane İl Milli Eğitim Müdürlüğü yapmış) merhum Cemal Yetişen hocadan edinilen bilgiye göre bu durum Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadar böylece sürmüştür.

Haber tahtaları adlarını, bulundukları yerlerden alırlardı. Bu tahtalardaki haberler-duyurular belli kişiler tarafından Osmanlıca olarak elle yazılıp, bu tahtalara yerleştirilirdi. "Şaparof Gazetesi" olarak tanımlanan Bayburt Gazetesi'nin de buralara asılıp asılmadıklarını bilemiyoruz. Duvarlara asılı olarak bulunan söz konusu Haber Tahtalarındaki duyurular, vatandaşların gerçek anlamda ilgilerini uyandırabilecek nitelikler taşırdı.

Haber Tahtası'nda yer alan haberleri, önemli konuları, yeri geldiğinde, belki Resmi bildirileri, o günkü Bayburt'un sözü dinlenir, saygın kişileri sesli olarak okuyup, orada bulunan bütün topluluğun duymasını sağlardı. Hiç kuşkusuz bu "Haber Tahtaları", "Bayburt Basını"nın geçmişteki çekirdeğini de oluşturan birer "Duvar Gazetesi" hüviyetindeydi.

Bayburt Ceridesi: Tek yüzü yazılı⁵⁴ ve bir sahifelik olduğu tespit edilen⁵⁵ "Bayburt Ceridesi" adlı gazetenin bir sayısı son zamanlara kadar koruna gelmiştir.⁵⁶

⁵³ En ünlü "Haber Tahtası", Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar duyuruların kesintisiz olarak asıldığı, "Bayburt Mahmûdiye (Medresesi) Haber Tahtası" idi.

⁵⁴ Gazeteci Veysel Gider'in şu anda hayatta olmayan birçok yaşlı Bayburtlu'dan şifâhen aktardığına göre, bu tür tek yüzü gazetelere o zamanki tabirle Şaparof Gazetesi denmekteydi. Bu gazete bir tür teksir makinesi vasıtasıyla çoğaltılmaktaydı.

⁵⁵ Veysel Gider'in aktardığına göre, Gazi Bayburt Dergisi'nin yayınlandığı yıllarda (1990-1992), kendisi varlığına şahit olmuştur.

⁵⁶ Veysel Gider'in ifade ettiğine göre, Osmanlıca olarak yayınlanan gazetenin fotokopisini Salyazılı bu kişiden ısrarlı talebine rağmen alamamıştır.

Buradan anlaşıldığına göre, medreseler o dönemde, sosyal bünye ile çok iç içe bulunmaktaydı. O kadar ki, sosyal, kültürel ve aktüel tüm gelişmeler medrese bünyesinde faaliyet gösteren söz konusu tahtadan ve/veya gazeteden aktarılmaktaydı.

4.3. Avrupaî Eğitim Kurumları

Osmanlı devleti'nde Tanzimatla beraber sadece askeri ve idari alanda değil maârif alanında da bir dizi reform ve yenilik hareketleri içine girilmiştir. Dolayısıyla Tanzimat devrinde müesseselerde ve fikirlerde meydana gelen ikilik eğitim sistemine de yansımış⁵⁷ ve ibtidâîye, rüşdiye ve idâdîye diye eğitim kurumları ortaya çıkmıştır.

1878 yılında Bayburt'un sancak olmasından sonra idari yapılanmanın tesiriyle eğitim alanında da büyük atılımlar yapılmıştır.⁵⁸

Tanzimat sonrası tüm Osmanlı şehirlerinde olduğu gibi Bayburt'ta da, eğitimde ikili yapıya şahit olmak mümkündür. Mesela önceden Hart diye bilinen Aydıntepe ilçesinde, eğitim-öğretim faaliyetlerinin yürütüldüğü bir medresenin yanında, 1897'de yapımı tamamlanmış olan Hamidiye Mektebi adlı bir mektebin olması sözü edilen ikili eğitim sisteminin varlığına en çarpıcı örneği teşkil etmektedir.⁵⁹

Bayburt kaymakamı M. Hüsnü Bey'in hazırladığı 1898 (1313-1314) yılı Muamelat-ı İdâriye İstatistiği'ne göre, bu tarihte köylerle birlikte Bayburt'ta 15 ibtidaiye mektebi, 1 rüşdiye mektebi bulunmaktaydı. İbtidai mekteplerin 14'ü erkeklere, 1'i kadınlara yönelikti. Bu dönemdeki Rüşdiye mektebi sayısı sadece 1 olup o da erkek talebeler için hizmet vermekteydi.⁶⁰

Cumhuriyet döneminin başlarında, Osmanlı idaresinden iki eski okul, çoğu medrese tahsili görmüş altı öğretmen devralan Bayburt Milli Eğitim bünyesinde, yeni/modern eğitim ve öğretim ilkelerine/yöntemlerine göre öğrenim yapan enstitüler, ilk ve orta okullar hizmet vermekteydi.⁶¹

4.3.1. İbtidâî Mektepler

Osmanlı Devleti'nde, tanzimatçıların 1862-63 yıllarında sıbyan okullarının ıslahının ele alması ve rüşdiye okullarına iyi talebe yetiştirilmesi maksadıyla eğitim alanında giriştikleri bir takım ıslahat hareketleri neticesinde ibtidaiye mektepleri kurulması gündeme gelmiş ve bu çaba 1869 Maârif-i Umûmiye Nizâm-nâmesi ile eğitim politikası haline gelmiş ve 1872 yılında

⁵⁷ Bkz. Kodaman, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.66.

⁵⁸ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.62, 63.

⁵⁹ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.239.

⁶⁰ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.403.

⁶¹ Bkz. *Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt*, s.33.

açılan “İbtidâî Nümûne Mektebi” ile hayata geçirilmiştir.⁶² Bu dönemde, ilköğretimde, sıbyan mekteplerinin yanında ibtidâîye mekteplerinin açılmasıyla uzun süre devam edecek ikili yapının ortaya çıktığını görmekteyiz.⁶³ Bu uygulama ile Anadolu’nun her tarafına yayılan ibtidâîye mekteplerinin Bayburt’ta da açıldığını görmekteyiz.

4.3.1.1. Bayburt Şehir Merkezindeki İbtidâî Mektebler

Bayburt İbtidâî mekteplerinin özellikle 1890’lı yılların sonuna doğru açıldıklarını görüyoruz. Bunlar:⁶⁴

1. Bayburt Merkez İbtidai Mektebi
2. Tuzcuzâde Mahallesi İbtidai Mektebi
3. Zâhid Efendi İbtidai Mektebi
4. İnas (Kız) Mektebi.

4.3.1.2. Bayburt Köylerindeki İbtidâî Mektepler

1897 yılından sonra açıldıklarını tespit ettiğimiz Bayburt köylerindeki ibtidâî mektepler şunlardır:⁶⁵

1. Everek Hamidiye İbtidai Mektebi
2. Hart Hamidiye İbtidai Mektebi
3. Masad İbtidai Mektebi
4. Pulur Hamidiye İbtidai Mektebi’dir.

4.3.2. Rüşdiyeler

Osmanlı’da Rüşdiyeler, Sultan II. Mahmud zamanında kurulmuşlardır. Sıbyan ya da İbtidaiye mektebinden sonraki öğrenim aşaması veya kurumudur. Her ne kadar maarif tarihçilerinin bir kısmı rüşdiyeleri ilköğretim, bir kısmı da ortaöğretim kapsamında mütalaa

⁶² Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s.66-67, 68.

⁶³ Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s.68.

⁶⁴ Söz konusu dönemde, Bayburt şehir merkezlerinde bulunan ibtidai mektepler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.404-405, 406.

⁶⁵ Bahsi geçen dönemde, Bayburt köylerinde bulunan ibtidâî mektepler hakkında daha fazla bilgi için bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.405-406.

etmişlerse de uygulamada, ilk dönemlerde ilkokul üstü hazırlık okulu, sonraki dönemlerde ise ortaokul tarzında bir öğrenim seviyesi olarak görülmüşlerdir.⁶⁶

4.3.2.1. Bayburt Rüşdiyesi

Bayburt Rüşdiyesi 19. Yüzyılın ikinci yarısında, şehir eşrafi ve memurlarının yardımıyla yapılmış ve 1868 yılında eğitim-öğretime açılmıştır. Aynı yıl mektebin muallimliğine, aylık 625 kuruşla Dâru'l-Muallimîn mezunu Gümüşhaneli Süleyman Efendi tayin edilmiştir. Rüşdiyenin kitap ve risale ihtiyacı Maârif-i Umûmiye Nezâreti tarafından karşılanmıştır.⁶⁷

1887 (1304) Bayburt Sancağı Salnamesi'ne göre, rüşdiye mektebinin kadrolu 3 muallimi bulunmaktaydı. Bunlar; muallim-i evveli Mustafa Fehmi Efendi, muallim-i sani Ali Avni Efendi ve rika muallimi, Şâir Zihni'nin oğlu Ahmed Revâî Efendi idi. Mektebin talebe (şâkirdân) mevcudu 85 olup bunlardan 8'i o sene şahadetnamelerini almışlardı.⁶⁸

4.3.3. İdâdîler

İlk olarak 1869 tarihli Nizamnâme ile müstakil bir ortaöğretim kademesi olarak ele alınan ve öğretim süresi üç yıl olarak belirlenen idâdî okul, maddi imkansızlıklar ve öğretmen eksikliği yüzünden ancak 1873'te, Dâru'l-Maârif'in idâdîye çevrilmesiyle açılabilmiştir. Ardından İstanbul dışındaki vilayetlerde de açılmaya başlanmıştır.⁶⁹

4.3.3.1. Bayburt Mülkiye Mektebi İdâdîsi

Şehirde ibtidâiye ve rüşdiye okullarının bulunmasına rağmen yüksek öğretime hazırlamak manasındaki idâdinin yokluğu yerli halkı harekete geçirmiştir. O dönemde Erzurum eyaletine bağlı bir sancak olan Bayburt'un bu talebi Erzurum eyaletince kabul görmüş ve yapılan bir keşif neticesinde burada bir idâdînin açılmasına karar verilmiştir.⁷⁰ Fakat 1888 yılında yapımı büyük oranda tamamlanan Bayburt İdâdî mektebinin yapımına Erzurum vilayet idare meclisinin kararıyla son verilmiştir. Gerekçe olarak da, Bayburt'un sancaklıktan kaza statüsüne çevrildiği, dolayısıyla bir idâdî mektebine lüzum olmadığı

⁶⁶ Esasında rüşdiyeler, başlangıçta Dârülfünûn'a, daha sonraları idâdîlere basamak olarak hazırlanmışlardır. Bkz. Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s.91.

⁶⁷ Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.408 (BOA. Erzurum Ayniyât Defterleri, nr. 829, s.63; BOA. Sadâret Mektûb-i Mühimme, nr. 410/92'ye atfen).

⁶⁸ *Bayburt Sancağı Salnamesi 1304*, (Yayınlayan: Bayburtlu Veysel Gider), Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1988, s.6 (Erzurum Vilayet Salnamesi 1304, s.279). Ayrıca bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.409 (Erzurum Vilâyet Salnamesi 1304, s.279'dan).

⁶⁹ Bkz. Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, s.114-115, 117.

⁷⁰ Bkz. Özger, *XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı)*, s.411.

gösterilmiştir. Neticede Bayburt Mülkiye Mektebi İdâdîsinin hizmete açılmasına izin verilmemiştir.⁷¹

4.3.3.2. Bayburt İdâdîsi

1900'lü yılların başlarına gelindiğinde (1912'de) ise, Bayburt Rüşdiyesi'nin yanı sıra Bayburt İdâdî'si adıyla bugünkü anlamda bir lisenin kurulmuş olduğunu görmekteyiz. Bayburt İdadisi'nin öğrencilerinin çoğunun Kop Savunması'nda Şehit olması üzerine öğrenci sayısının düşmesi üzerine kapatılmıştır. Nihayet Cumhuriyet döneminde, 1928-1929 Eğitim-Öğretim Yılında Bayburt Orta Okulu olarak açılan bugünkü Bayburt Lisesi (Korkut Ata Anadolu Lisesi)'nin 1966 yılında ilk Lise Müdürlüğü'ne Zeki Özdemir getirilmiştir.⁷²

Elimizde olan ve üzerindeki yazılardan, yeni eğitim sistemi kurumları olan Rüşdiye veya İdâdiye mekteplerine ait olduğu düşünülen fakat net belli olamayan bir *yoklama ve imtihan çizelgesinden* anladığımız kadarıyla bu okullarda, günümüz imam-hatiplerinde olduğu gibi, dinî-meslekî derslerden hesap, hendese, tarih coğrafya, imlâ, tahrir derslerine; ev idaresinden resim, el işleri, dikiş-nakış-bıçkı gibi el sanatlarına varıncaya kadar birçok alanda çocukların kabiliyetlerini geliştiren derslerin verildiğini görmekteyiz.⁷³

5. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bayburt'un, Türk-İslâm devletlerine ve kültür havzasına dâhil olduktan sonra, İslam kültür ve medeniyetinin en önemli kurumları olan külliyyelerin ve bunların bünyesinde İslâmî ilimlerin tahsil edildiği köklü medreselerin, camilerin ve kütüphanelerin oluşturulduğu bir İslâm şehri olduğunu görüyoruz. Ayrıca bu ilim merkezlerinin devamlılığının sağlanması için kuruldukları ilk dönemlerden itibaren kendilerine vakıf gelirleri tahsis edilmiştir.

19. yüzyıla gelindiğinde, Osmanlı'nın merkezden uzak bir beldesi olmasına rağmen hep önem verilen şehir olduğunu, buradaki ilim-irfan yuvası köklü medreselerin faaliyetlerine eski işlevsellikleriyle devam etmesinden anlıyoruz. Binaenaleyh Bayburt, savaşların çok yoğun yaşandığı 19. ve 20. Yüzyılda bile birçok medrese âlimi ve hoca yetiştirmiş, bünyesinde kütüphaneler barındırmış bir ilim ve kültür merkezi olmaya devam etmiştir. Medrese âlimleri, sadece ilim hayatına değil aynı zamanda, insanların manevi inkişaflarına da yön vermiş ve sosyal meselelerle yakından ilgilenip bunu toplumla paylaşarak Bayburtlunun kültür ve irfan hayatına katkı sağlamışlardır.

Fakat şu da bir gerçek ki, gerek 1828-1829 yıllarında gerekse 1916-1917 yıllarında Ruslar tarafından yakılıp yıkılan ve kültür hazineleri talan edilen Bayburt, kütüphane ve kitap varlığı açısından büyük darbe yemiştir. Ruslarla yapılan bu savaşlarda kitapların bir kısmı

⁷¹ Bkz. Özger, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), s.412.

⁷² Gider, Veysel, "Mezun Öğrenciler 'Bayburt Lisesi' Adının Yeniden Geri Verilmesini İstiyor", BVB.

⁷³ Bkz. Bildiri Metni, s.24 (Ek-2).

yakılmış bir kısmı da arabalara konularak önce Tiflis'e, oradan da Saint Petersburg(Leningrad)'a götürülmüştür.⁷⁴

Osmanlı'nın son dönemlerinde sayıları dörde varan Bayburt kütüphanelerinden maalesef günümüze intikal eden hiçbir iz kalmamıştır. O kadar ki kütüphanelerin ketebelerinin ne olduğu hakkında bir bilgi sahibi olmadığımız gibi, onların varlığını ispat eden bir fotoğraf da elimizde mevcut değildir. Biri hakkında edindiğimiz birkaç yetersiz bilgi hariç, kütüphanelerdeki kitapların dokümü hakkında da sağlıklı bir bilgiye sahip değiliz. Ayrıca yurtdışına kaçırılan ve neredeyse bir asırdır gurbetlik çeken çok sayıda değerli kitap da hamiyetli ve kadirşinas birileri tarafından Bayburt'a getirilmeyi beklemektedir.

Tanzimat'la ikili eğitim sistemine geçen Osmanlı Devleti gerek merkezde gerekse taşrada bu ikili yapının müesseselerini kurmaktan geri durmamış, medreselerin yanında mektepler de açılmıştır. Dolayısıyla yeni eğitim kurumları olan ibtidâiye, rüşdiye ve îdâdiye, Osmanlı'nın diğer şehirlerinde olduğu gibi Bayburt'ta da açılmıştır. Cumhuriyetle birlikte bu yeni kurumlar; ilk, orta ve lise okullarına dönüştürülmüştür.

⁷⁴ Bkz.

EKLER⁷⁵

Ek-1

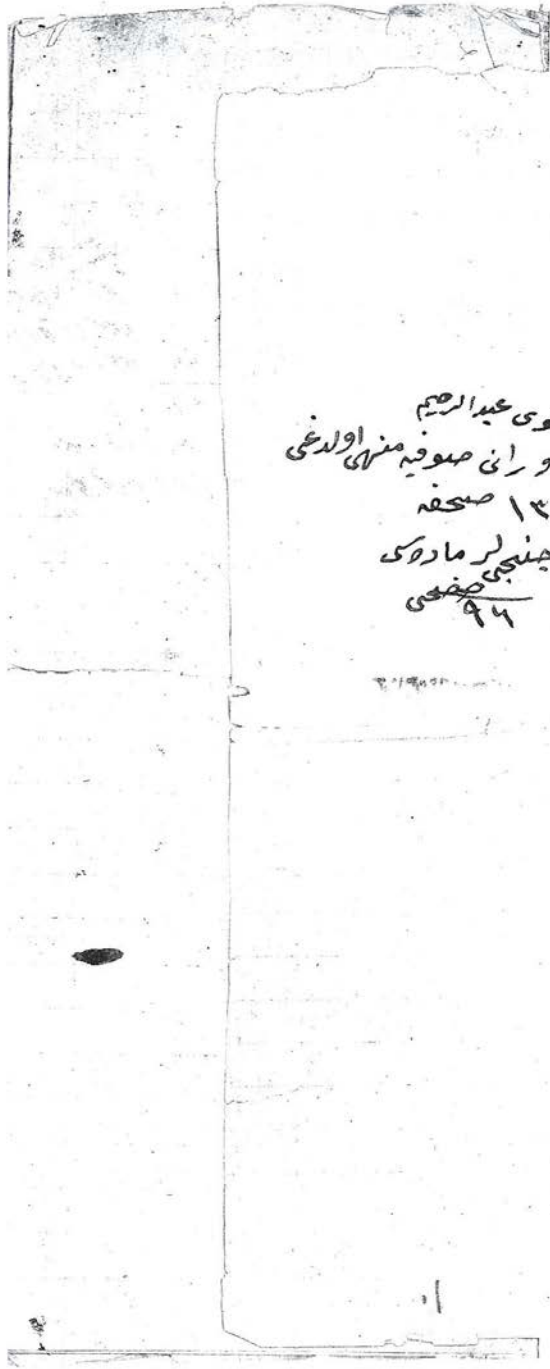
ایبورت کتب خانہ سلت وقفہ الہیہ درعالمیہ بوزن کتابردن بودی و درجہ زیر و زعلیم و نور محمد

کتاب	جلد	نمبر
تفسیر ملائین طایبہ فی حقہ الہی	۴	۱۰۰۰۶
تفسیر سیرت یس و غیر	۱	۸۰۰۱
تفسیر کبیر	۲	۱۰۰۰۱
روح البیان	۴	۱۰۰۰۲
تفسیر کشف	۴	۱۰۰۰۵
کتاب الہی والاخلاق		
طریقہ حمید	۱	۱۰۰۲۶
شرح حدیث اربعہ البرکوی	۱	۱۰۰۲۱
شرح شفا و شریف علی الفارسی	۱	۱۰۰۲۵
شفا و شریف	۱	۱۰۰۲۴
وصایہ شریف	۱	۱۰۰۲۶
طریقہ حمید و شرف خانی	۱	۱۰۰۲۸
نخار و شریف	۱	۱۰۰۲۰
فتاویٰ شریف	۱	۱۰۰۲۲
راہوز شریف محمد مؤلف	۱	۱۰۰۲۴
شرح حصن حصین	۱	۱۰۰۲۶
جامع الکبر للسیوطی	۱	۱۰۰۲۵
ترغیب ترہیب	۱	۱۰۰۲۰
شرح مشارق شریف لایہ اللہ	۱	۱۰۰۲۴
مشارق شریف	۱	۱۰۰۲۸
مشکاۃ المصابیح	۱	۱۰۰۲۷
شرح مسامع	۵	۱۰۰۲۸
غرائب الحسین حصہ الاول	۱	۱۰۰۲۹
بابیہ الصفیر	۱	۱۰۰۲۴
شرح جامعہ الصفیر خزنی	۴	۱۰۰۲۴
شرح غرائب الحسین حصہ الثانی	۱	۱۰۰۲۴
نہجہ امیر اکبر	۵	۱۰۰۲۵
زواجر الامم	۱	۱۰۰۲۷
شرح راہوز اودھوت لولمہ لملک	۱	۱۰۰۲۵
شرح سرائر	۱	۱۰۰۲۹

⁷⁵ Veysel Gider'in şahsî belgeliğinden (BVB) alınmıştır.

ردیف	عنوان	جلد	صفحه
۱	کتاب اورامناج و غیر	۱	۴۹۵
۲	شرح اسماء الحسنى و غیر	۱	۴۹۷
۳	فیض الارض شرح منبر الاعظم	۱	۴۹۸
۴	اول الخلدات کلدنی	۱	۴۹۹
۵	حصول الرقوب اصول الرزق	۱	۵۰۰
۶	قصده بروه و اما و غیر	۱	۵۰۱
۷	قصده ابن بسنا و غیر	۱	۵۰۲
۸	شرح قصده منقرضه و غیر	۱	۵۰۳
۹	منظومه قصوف و غیر	۱	۵۰۴
۱۰	دیوان نیازی و غیر	۱	۵۰۵
۱۱	جندل و ذال بحسنی	۱	۵۰۶
۱۲	شرح عقائد بحسنی	۱	۵۰۷
۱۳	شرح فقه ابن علی القاری	۱	۵۰۸
۱۴	قصده اما لی شرح هدا	۱	۵۰۹
۱۵	شرح اما لی شرح هدا	۱	۵۱۰
۱۶	کتاب الحجب و المقننات	۱	۵۱۱
۱۷	جمع فیها	۱	۵۱۲
۱۸	تسمیه لکتاب الفرائض	۱	۵۱۳
۱۹	شرح حله سی و شون محسنی	۱	۵۱۴
۲۰	شرح قواعد اعراب و نحو و غیر	۱	۵۱۵
۲۱	کتاب لیسله للحدادی	۱	۵۱۶
۲۲	جامع القواعد الصریقه و الحریه و غیر	۱	۵۱۷
۲۳	فقرات لیسدی و غیر	۱	۵۱۸
۲۴	طبقات الامم	۱	۵۱۹
۲۵	زبانشاقق لمانیه	۱	۵۲۰
۲۶	مفردات ابن البطارین و غیر	۱	۵۲۱
۲۷	مفقی الملبیه	۱	۵۲۲
۲۸	قصده بروه و غیر	۱	۵۲۳
۲۹	در عالم اولاد کتابک و غیر	۱	۵۲۴
۳۰	اجماله فیدال انان اعدال بعض کتب و بعض کلمه مشتم	۱	۵۲۵
۳۱	من التقاسیر	۱	۵۲۶
۳۲	من الاحادیث	۱	۵۲۷
۳۳	من العقاید	۱	۵۲۸
۳۴	من الموعظه	۱	۵۲۹
۳۵	من القصص	۱	۵۳۰
۳۶	احزاب و الخواص	۱	۵۳۱
۳۷	باقی احزاب	۱	۵۳۲
۳۸	قصائد و دیوان	۱	۵۳۳
۳۹	کلام عقائد و حکما	۱	۵۳۴
۴۰	معلق و نحو	۱	۵۳۵
۴۱	لغت و تاریخ	۱	۵۳۶
۴۲	حیب	۱	۵۳۷
۴۳	صرف	۱	۵۳۸
۴۴	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۳۹
۴۵	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۴۰
۴۶	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۴۱
۴۷	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۴۲
۴۸	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۴۳
۴۹	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۴۴
۵۰	در ذکر کلام و نحو و غیر	۱	۵۴۵

Ek-2[illegible]

REFERENCES

- BAYBURT İL MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ, İl Oluşunun 10. Yılında Bayburt Tarihi, Bayburt Valiliği Yayınları, Bayburt 2000.
- Bayburd Sancağı Salnamesi 1304, (Yayınlayan: Bayburdlu Veysel Gider), Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum 1988.
- BVB (: Bayburtlu Veysel Gider Belgeliği).
- DARKOT, Besim, “Bayburt”, İslâm Ansiklopedisi (İ.A.), I-X, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1961, s.365-367.
- EFLÂKÎ, Ahmed, Ariflerin Menkıbeleri (Mevlânâ ve Etrafindakiler), I-II, Çev. Tahsin Yazıcı, 4. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1987.
- FINDIKOĞLU, Ziyaeddin Fahri, Bayburtlu Zihni, Bayburt Kültür ve Yardım Cemiyeti Yatınları (no: 1), İstanbul 1950.
- GÜNDÜZ, İrfan, “Ahmet Ziyâuddin Gümüşhanevî'nin Hayatı, Faaliyetleri, Eserleri ve Tesirleri”, Ahmed Ziyâuddin Gümüşhanevî Sempozyum Bildirileri, İstanbul 1992.
- _____, “Gümüşhânevî, Ahmed Ziyâeddin”, D.İ.A., İstanbul 1996, XIV, 276-277.
- KALLEK, Cengiz, “Fetâvâ-yı Ali Efendi”, DİA, İstanbul 1995, XII, s. 438.
- KARAKOYUNLU, Sadri, Bayburt Tarihi, Kültür Ofset Matbaası, Ankara 1990.
- KODAMAN, Bayram, Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi, Türk Tarih Kurmu Yayınları, Ankara 1988.
- KONUKÇU, Enver, “Bayburt Tarihi”, Türk Tarihinde ve Kültüründe Bayburt Sempozyumu 23-25 Mayıs 1988, (ed. Rıfat Yıldız), Erzurum (Nisan) 1989.
- MİROĞLU, İsmet, XVI. Yüzyılda Bayburt Sancağı, Anadolu Yakası Bayburt Kültür ve Yardımlaşma Derneği, İstanbul 1975.
- ÖZGER, Yunus, XIX. Yüzyılda Bayburt (Sosyo-Ekonomik, İdari ve Demografik Yapı), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008.
- Tarihte ve Cumhuriyette Bayburt, (Hazırlayan: Komite), by. ty. [Bayburt Halk Kütüphanesi'nde (Tas. no: 956.12; Kay. no: 4563 ile) kayıtlı bulunan bu eserin 22. Sayfasının son paragrafında yazılı olan (“Bayburt,...elektriğe 1939 yılında, içme su tesisatına bu yıl kavuşmak üzeredir...” şeklindeki) ifadeden anlaşıldığına göre eserin yazıldığı yıl en erken 1940 olmalıdır. Ayrıca eserin, Hazırlama Komitesi'nin kimlerden oluştuğu, yayınevinin ne olduğu, nerede basıldığı da bilinmemektedir].
- TURAN, Osman, Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi, Turan Neşriyat ve Matbaacılık, İstanbul 1973.
- YILMAZTÜRK, Mehmet Fahri, Bayburt'un Mânevî Bekçileri, Bayburt Eğitim Kültür ve Hizmet Vakfı, İstanbul 2009